



# Willem Arondéuslezing 2017

door Bas Haring op 10 mei 2017, Grote of St. Bavokerk in Haarlem

## Dwarsliggers, uitzonderingen en andere vreemde snuiters

Laat ik om te beginnen uitleggen waarom ik “ja” zei toen mij gevraagd werd om dit jaar de Willem Arondéuslezing te geven. Ik ken Arondéus niet goed en ik ben allesbehalve een expert, maar ik ken hem wel een beetje. Ik weet dat Willem Arondéus homo was en daar openlijk voor uitkwam. Hetgeen, naar het schijnt, vrij uitzonderlijk was in de jaren twintig en dertig. Hij heeft twee relaties gehad; één met een visser en één met een groenteboer.

*‘Een gedeelde overtuiging kan in een korte tijd omslaan naar een compleet andere overtuiging’*

Ik weet ook dat Arondéus kunstenaar was en later schrijver. En ten slotte weet ik vooral dat-ie actief is geweest in het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. Aan dat verzet is-ie ook gestorven.

## Eigengereide mensen

Ik zie een uitzonderlijke, misschien wat eigengereide, maar sowieso autonome man. Ik hoop dat ik mij niet vergis. Maar in ieder geval wil ik, via deze lezing, een pleidooi houden voor zulke mensen. Ik hou namelijk van uitzonderlijke, eigengereide, autonome mensen. En vooral denk ik dat ze belangrijk zijn. Voor de samenleving. Vandaar dus dat ik “ja” zei.

Waarom zouden eigengereide mensen belangrijk voor de samenleving zijn? Laat ik in mijn argumentatie een klein, persoonlijk voorbeeld geven. Vijftien jaar geleden heb ik een tijdje in Amerika gewerkt. In Europa mocht je toen nog roken in bars en restaurants, maar in de VS was dat verboden. Belachelijk, vond ik dat. En met mij al mijn Europese collega's. We maakten grapjes over die vreemde Amerikanen die het normaal vonden dat je na een etentje in een restaurant naar buiten moest om koukleumend in een portiek een sigaretje te roken. Ik rookte zelf nauwelijks, maar heel af en toe, na een goed diner kon ik een peuk wel waarderen. Het niet mogen roken in restaurants schaarden mijn Europese collega's en ik bij de verzameling achterlijke Amerikaanse gewoontes zoals het wel mogen schieten op indringers, het niet geloven in de evolutietheorie, en overdreven preutsheid.

In minder dan tien jaar is dit compleet veranderd. Steek nu een sigaret op in een Nederlands restaurant en je bent een paria. Ik heb onlangs meegemaakt dat iemand dat, vermoedelijk onbewust, probeerde maar voordat de sigaret brandde werd-ie van alle kanten ziedend tot de orde geroepen. Blijkbaar kan dat.

## Jongeren én ouderen

“Arondéus vind ik een interessant persoon en het is mooi om via een jaarlijkse lezing stil te staan bij waar hij voor stond. Mooi aan deze bijeenkomst vind ik dat zowel jongeren als ouderen uitgenodigd worden om ieder op een eigen manier invulling te geven aan vrijheid. De lezing heeft me aan het denken gezet, bijvoorbeeld de analyse van Haring over boeken. Hier heb ik namelijk veel mee te maken tijdens mijn studie en ik ga over de inhoud hiervan nu toch kritischer nadenken.”

*Lennard Jacobs, student geschiedenis en Chinees*

Blijkbaar kan een overtuiging die de meeste mensen delen in een korte tijd omslaan naar een compleet andere overtuiging.

## Veranderende overtuigingen

Ik wil de Tweede Wereldoorlog – waarin Arondéus dus verzet pleegde – niet te zeer benadrukken, maar het is duidelijk dat het meest pijnlijke van die oorlog een overtuiging was die vrij rap gedeeld werd door een heleboel mensen. Grote delen van de samenleving hadden in weinig tijd de overtuiging gekregen dat alle misère te wijten was aan een klein aantal minderheden. Jammer genoeg. Maar blijkbaar zitten overtuigingen zo in elkaar.

Grote “overtuigings-veranderingen” kunnen snel gaan, maar ook langzaam en terloops. Toen ik op de basisschool in de derde klas zat – de huidige groep vijf – probeerde mijn juf de verschillen tussen de eerste, de tweede en de derde wereld uit te leggen. De eerste wereld kenden we: dat waren wijzelf. Plus de landen waar we op vakantie gingen: Duitsland, Frankrijk, Spanje, Italië; dat soort landen. De derde wereld kenden we ook. Van beelden op tv. Arme mensen die weinig te eten hadden, slechte huizen, een puinhoop. Maar de tweede wereld – dat waren de





landen achter het toenmalige IJzeren Gordijn – die begrepen we niet zo goed. “Daar zijn de mensen armer dan hier,” probeerde de juf uit de leggen, “maar minder arm dan in de derde wereld.” Het hielp niet veel. Hoe arm dan? Vroegen we ons af. “Nou, zo arm,”

Dat is nu, veertig jaar later, compleet anders. Twee werkende ouders is de norm. Zonder dat we ons daar bewust van zijn geweest is een overtuiging langzaam compleet omgedraaid.

#### Overtuigingen versus feiten

Overtuigingen zijn anders dan feiten. Overtuigingen zijn vloeibaar en feiten zijn en staan vast – hoewel de recente uitvinding van “alternatieve feiten” de feiten wel aan het wankelen heeft gebracht. Over overtuigen kan men van mening verschillen; bij feiten gaat dat een stuk lastiger. “Mening” en “overtuiging” betekent zelfs ongeveer hetzelfde. Er zijn mensen die de overtuiging hebben dat ongelijkheid in de samenleving een zegen is, terwijl anderen de tegenovergestelde overtuiging hebben. Er zijn mensen met de overtuiging dat vluchtelingen het best daar waar ze vandaan komen geholpen kunnen worden, terwijl anderen ervan overtuigd zijn dat we ze beter hier kunnen helpen. Over dit soort, elkaar tegensprekende overtuigingen, vindt vanzelf een debat plaats. We zijn het immers niet met elkaar eens. Maar er zijn ook overtuigingen waarover we het (bijna) allemaal wel eens zijn. Als je een acht kunt halen is een zes onvoldoende; je eigen kinderen, zelfs als ze nog niet bestaan, zijn belangrijker dan vreemdelingen die ver weg wonen maar die wel al bestaan; het is erg wanneer plant- en diersoorten

#### Connectie van ‘toen’ naar ‘nu’

“De lezing vond ik een mooie manier om terug te kijken op de Tweede Wereldoorlog en het leven van Arondéus. Met name de manier waarop Haring de connectie maakte van ‘toen’ naar ‘nu’ spreekt me aan. Wat ik meeneem is om niet meteen af te gaan op wat een ander ergens van vindt, maar eerst mijn eigen mening te vormen. Wat ik niet onderschrijf, is dat Haring twijfels heeft bij belangrijke geschriften. Boeken kunnen volgens mij wel degelijk inspireren tot zinnige meningsvorming.”

Willemien Koning, Statenlid Provincie Noord-Holland

zei de juf, “dat daar zowel de vaders als de moeders moeten werken.” Dat was, in onze optiek, flink arm. Kinderen met twee werkende ouders heetten “sleutelkinderen”, en daar had je medelijden mee.



uitsterven; pedofielen zijn criminelen. Stuk voor stuk overtuigingen waar velen zich achter kunnen scharen. Maar ook deze overtuigingen zijn “vloeibaar” en waar noch onwaar. Alleen is er geen natuurlijk debat over zulke overtuigingen. We zijn het immers met elkaar eens. Toch moeten ook deze overtuigingen bevestigd worden. Want misschien krijgen we er later spijt van. En daarom zijn dwarsliggers nodig, vreemde snuiters; of autonome, eigengereide mensen.

#### Drie bronnen

Waar komen overtuigingen vandaan? Ik onderscheid hier even drie bronnen. Eén: je krijgt ze van anderen. Zo werkt het vaak. Als klein kind weet je weinig en vind je nog niks. Je ouders

*‘In de tweede wereld zijn de mensen zo arm dat zowel de vaders als moeders moeten werken’*

bepalen wat je normaal en vreemd vindt. Wat later krijgen klasgenoten ook die rol, en weer later de rest van de wereld. Precies als gevolg hiervan zijn overtuigingen zo vloeibaar. Met overtuigingen is het als met de wave in een voetbalstadion. Als voldoende mensen meedoen, dan doet na een tijdje bijna iedereen mee.

Bron nummer twee: een externe bron. Meestal een of ander boek van, vaak, religieuze aard. Het boek bepaalt wat je ergens van moet vinden en daarmee is de kous af. En ten slotte bron drie: je kunt ook zelf nadenken en je eigen meningen en overtuigingen vormen. Het moge duidelijk zijn dat uitzonderingen, autonome, eigengereide mensen zich vaak baseren op deze bron. Alleen door zelf na te denken ontstaat er tegenwicht tegen overtuigingen die vanzelfsprekend lijken en gedeeld worden door de massa.

Zelf nadenken is niet makkelijk. Vooral omdat we al zo beïnvloed zijn door overtuigingen van anderen; hoe gaan we die vergeten? Jonge mensen hebben hier vaak wat minder last van. Die lezen nog geen kranten en kunnen nog “vers” in onderwerpen staan. Ik heb kinderen wel eens gevraagd wat ze van kinderlokkers vinden, en wat ermee moet gebeuren. Hun oordeel was opvallend rationeel en mild.

*‘Zelf nadenken is als het steeds opnieuw uitvinden van het wiel’*

“Als zo’n kinderlokker er niks aan kan doen dat-ie op kinderen valt, dan is het onterecht om hem te straffen. Aan de andere kant wil ik ook niet dat-ie mij, of andere kinderen, meelokt zijn huis in. Misschien moeten we kinderlokkers daarom maar in een omheind park stoppen. Een soort van vakantiepark waar het prima toeven is, maar waar ze ook geen kwaad kunnen.” Een grappig plan, en het laat zien dat wij in onze oordelen en overtuigingen al zo gekleurd zijn dat we nauwelijks nog in staat zijn ze te betwijfelen.



### Tegendenken bevorderen

"Het betoog van Bas Haring spreekt me aan, heel herkenbaar. Persoonlijk vind ik het eveneens belangrijk dat je niet alles klakkeloos overneemt, maar er zelf voor gaat zitten. Als iemand je dus iets vertelt, denk dan eerst na over wat er gezegd wordt en wat jouw visie daarop is. Gelukkig heb ik dit van huis uit meegekregen en ik hanteer dit principe ook in mijn werk als gedeputeerde. Ik probeer altijd het 'tegedenken' te bevorderen. In de praktijk betekent dit dat ik niet automatisch de adviezen van mijn ambtenaren opvolg. Andersom bevorder ik dat zij hetzelfde doen."

*Jack van der Hoek, gedeputeerde Provincie Noord-Holland*

wandeling door het bos, of waar dan ook. Een plek zonder laptop of bereik. En denk na. Zet je gedachten op een rij en ontdek wat je zelf ergens van vindt. En zoek daarna op hoe jouw premature, zich ontwikkelende overtuiging zich verhoudt tot die van anderen. De kans is groot dat je precies hetzelfde hebt bedacht als de meesten. Daar is niks mis mee. De kans dat je iets heel anders denkt dan de rest is niet zo groot. Maar op zijn minst heb je eigen overtuiging ontdekt en ontwikkeld. Dat is ook wat waard.

### Confronterend

Zelf nadenken is niet alleen lastig, het is ook confronterend. Het doet je realiseren dat er geen absoluut houvast is. Je kunt niet op anderen vertrouwen. Er is geen boek. Je hebt alleen jezelf. Bovendien is zelf nadenken hartstikke inefficiënt. Het is als het steeds opnieuw uitvinden van het wiel.

het maken van een wandschildering voor het Rotterdamse stadhuis. Arondéus zal toch wel een redelijk bekend persoon zijn geweest. En om dan publiekelijk homo te zijn; daar moet je sterk voor in je schoenen staan. Toen.

### Zelf doen

Ten slotte, om zoals Willem Arondéus autonoom en eigengereid te zijn moet je af en toe zélf nadenken. Niet luisteren naar wat anderen vinden maar zélf je mening of overtuiging vormen. Dat is niet makkelijk, en dat is vooral niet gebruikelijk (meer). Het eerste wat mensen doen wanneer hun om een mening gevraagd wordt, is het raadplegen van andere meningen. Via sociale media of wat dan ook. We staan continu in contact met anderen en baseren ons op hen. Maar trek je af en toe terug. Maak een

*'Trek je af en toe terug, een plek zonder laptop of bereik, en denk na'*

Maar het kan zijn dat je wél iets uitzonderlijks vindt. Een andere, dwarsliggende overtuiging. Neem hem serieus. Hij is misschien belangrijk.

*'Zorg voor tegenwicht tegen overtuigingen die gedeeld worden door de massa'*

Waarom zou je zelf ergens over nadenken als anderen dat al voor je hebben gedaan? Toch kunnen alternatieve overtuigingen alleen maar ontstaan door zelf na te denken. Dan maar lastig en inefficiënt. Bovendien beweer ik niet dat iederéén als een Willem Arondéus uitzonderlijk moet gaan zitten wezen. Ik beweer dat we de autonome, eigengereide uitzonderingen moeten koesteren.

Dat is makkelijker gezegd dan gedaan. Zeven jaar geleden begon een man bij de Dodenherdenking op de Dam plotseling te schreeuwen. Compleet ongepast, omdat je dan, en in het bijzonder daar, twee minuten stil hoort te zijn. Mensen reageerden geschokt, de aanwezige koninklijke familie vluchtte Hotel Krasnapolsky in, en de man, die bekend werd als "de Damschreeuwer" werd publiekelijk en juridisch zwaar veroordeeld. Maar wat had-ie nou gedaan? Iets ongepast. Flink ongepast, maar feitelijk was de damschreeuwer gewoon een vreemde snuiter. Een rare vent die aandacht trok en een gevoelige snaar raakte. Nou wil ik niet per se beweren dat we damschreeuwers moeten koesteren. Maar bij het koesteren van vreemde snuiters hoort ook dat we wat meer open voor hen staan; hen niet al te zeer en te snel veroordelen.

En wat moet je zelf, wanneer je, zoals Willem Arondéus, merkt dat je anders tegen onderwerpen aankijkt dan anderen. Andere overtuigingen hebt. Dan moet je je niet van de wijs laten brengen. Die anderen weten het namelijk ook niet. Maar vooral moet je de hoon van anderen kunnen trotseren. Willem Arondéus was bevriend met (toen) bekende Nederlanders als Martinus Nijhoff en Adriaan Roland Holst, en kreeg belangrijke opdrachten zoals



De 18-jarige Floor Schilder tekende portretten van mensen uit Noord-Holland, die op verschillende manieren te maken hebben met de Nationale Viering van de Bevrijding. De portretten waren te bewonderen bij de expositie REMEMBER TO REMEMBER in Paviljoen Welgelegen en tijdens de Arondéuslezing.

Interview Bas Haring:

## Koester de dwarsdenker!

*In zijn Arondéus-lezing breekt Bas Haring een lans voor het luisteren naar meningen van uitzonderlijke geesten. "Het niet koesteren van vreemde snuiters kan tot lelijke repercussies leiden. Daarom heb ik voor mijn lezing deze invalshoek gekozen, passend bij de persoon van Arondéus.*

*Uiteindelijk is het een optelsom van meerdere van dit soort verhalen waardoor de samenleving wellicht meer gaat openstaan voor andersdenkenden."*

Bas Haring, filosoof, schrijver, presentator en hoogleraar, verklaart zijn pleidooi als volgt: "Je mag van alles ontkennen of bevragen, maar je moet, wat mij betreft, wel correct blijven redeneren. Weinig geduld heb ik - en dat is niet goed van mij - met mensen die niet goed nadenken. Zij hebben meningen waarvan ik denk 'redeneer eerst eens zorgvuldiger'. Dan kan ik kribbig reageren."

### Sociale media

In de praktijk, zeker op sociale media, worden mensen met een expliciete mening, steeds vaker afgebrand. Haring ziet hierin juist een onderbouwing van zijn pleidooi. "Ik denk dat wanneer genoeg mensen oproepen hen te omarmen, men dwarsliggers minder snel zal veroordelen. Ik hoop dat vanavond ook gedaan te hebben. Meer kan je niet doen. Je zult sowieso bereid moeten zijn de hoon van anderen op je te nemen, want dat gebeurt. Ook Arondéus overkwam dat. Daarvoor moet je sterk in je schoenen staan."

*'Als de samenleving meer zelf nadenkt, komen er waarschijnlijk meer Arondéussen'*

Hij wijst in dit verband op een uitspraak van premier Rutte. "Nog niet zo lang geleden noemde hij andersdenkenden gekken waar meer ruimte voor moest komen. Ik vind dat interessant. Als genoeg mensen voldoende ernstig een idee naar voren brengen, vergroot dat de kans dat het een beetje landt en de samenleving meer openstaat voor andersdenkenden."

### Meer Arondéussen

Bij de oproep om dwarsdenkers te koesteren, kun je ook denken aan aandacht hiervoor in de opvoeding. Toch denkt Haring, zelf vader van een zoontje van één jaar, dat ouders zich daar niet bewust op moeten richten. "Bewust zo je kind opvoeden zal ongetwijfeld

effect hebben, maar de onbewuste keuzes die je stiekem maakt hebben veel meer impact." Hij refereert in dit verband aan zijn eigen jeugd. "Mijn ouders, die niet intellectueel zijn en ook niet met intellectuele dingen bezig waren, oordeelden nooit. Ze woonden bijvoorbeeld tegenover een kinderlokker, zonder hem te veroordelen. Ze waren zich er niet eens van bewust dat zij geen oordeel velden. Maar dat landde wel bij mij. De les is denk ik dat datgene wat je onbewust doorgeeft aan de volgende generatie, vermoedelijk veel meer impact heeft dan datgene waar je voor kiest."

Een manier om zelf meer energie in nadenken te stoppen, is af en toe geen contact te hebben, je terug te trekken om goed over iets na te denken. "Als we dat meer doen, komen er waarschijnlijk meer Arondéussen. Wel zitten er nadelen aan. Zo is het reuze inefficiënt. Het is handiger als anderen dat doen. Er is naast dit persoonlijke ook een maatschappelijk nadeel als individuen hier de ruimte voor krijgen. Neem de Tweede Wereldoorlog, een gevolg van een malloot die in de gevangenis de tijd had."

### Johan Cruijff

Persoonlijk houdt Haring van vreemde, curieuze mensen, die echt anders denken. "Ik geef altijd het voorbeeld van Johan Cruijff, want hij was een autonoom denker pur sang. Arnon Grunberg vind ik ook een goed voorbeeld. Hij is bij uitstek iemand waarvan ik vind dat hij confronterende, vreemde en andere dingen zegt en vindt. Anton Dautzenberg, die uit protest lid is geworden van de pedofielenbeweging MARTIJN, vind ik eveneens een interessante dwarsligger. Hij is een bekend, irritant persoon. Zo heeft hij interviews gedaan in de VPRO-gids met allemaal dingen die hij bij elkaar had gelogen, alleen maar om de lezers te sarren. Maar uiteindelijk kan het ook gewoon de buurvrouw zijn die een heel andere mening over iets heeft. Eigenlijk zijn mensen in je directe omgeving nog interessanter dan de hele bekende prikkelende uitzonderingen. Dat geeft namelijk hoop dat iedereen autonoom gaat denken en zijn eigen overtuiging ontdekt en ontwikkelt."

Bas Haring: "Johan Cruijff was echt een autonoom denker"



Jaarlijks nodigen Provinciale Staten van Noord-Holland iemand uit de wereld van kunst, wetenschap of religie uit de Arondéuslezing te houden. Met de lezing willen zij de herinnering aan kunstenaar en verzetsstrijder Willem Arondéus levend houden. Willem Arondéus (1894-1943) was een moedig en eigenzinnig mens. Al op jonge leeftijd kwam hij openlijk uit voor zijn homoseksuele geaardheid uit. In die dagen - begin vorige eeuw - een ongewone en gedurfde houding die indruiste tegen de heersende opvattingen, ook zoals die golden in de liberale kunstenaarskring waarin Arondéus verkeerde. Tijdens de bezettingsjaren '40-'45 was hij actief in het kunstenaarsverzet en een van de leiders van de overval in 1943 op het Amsterdamse bevolkingsregister, een daad waarvoor hij met z'n leven heeft geboet.

### Colofon

Dit is een uitgave van Provinciale Staten van Noord-Holland.

Tekst lezing: Bas Haring

Fotografie: Deen van Meer

Interview en citaten: De Graaf Communicatie

Redactie: Renske Keur

Vormgeving: Xeroxmediaservices

Haarlem, juni 2017



LiGHT-UP maakte samen met jongeren uit Noord-Holland voor de landelijke viering van de bevrijding lichtkunst. Speciaal voor de Arondéuslezing projecteerden zij bijpassende beelden en teksten op het gemeentehuis van Haarlem aan de grote markt. Na de lezing van Bas Haring in de St. Bavokerk konden bezoekers en andere voorbijgangers genieten van het lichtspektakel.